Sovjetisk afrikaforskning – med særligt henblik på internationale relationer

Peter Føge Jensen

Indledning

Den sovjetiske forskning af forholdene i den tredje verden er vokset betydeligt i de sidste ti–femten år. Før udviklingslandenes uafhængighed blev der kun publiceret en beskeden mængde politologisk, videnskabelig litteratur om dette emne, hvorimod der nu fremkommer et meget stort antal bøger og tidsskriftsartikler hvert år.

Set med ikke-sovjetiske øjne kan de russiske undersøgelser om U-landsproblemer siges at udgøre 'jomfrueligt land': de sovjetiske resultater inddrages kun sjældent af vestlige forskere hverken i form af afvisning eller accept.[1])

På baggrund af de ændringer inden for forskningen af udviklingslandene, der er sket i 'Vesten' i løbet af tresserne, forekommer dette ukendskab til de sovjetiske arbejder mærkværdigt og inkonsekvent.

Med nogen forenkling kan man for den senere tids vedkommende skelne mellem to hovedretninger i udviklingsforskningen og i studiet af Afrika. Den ene tager udgangspunkt i strukturfunktionsanalysen og undersøger, hvorledes givne funktioner udføres via forskelligartede strukturer. Vælger man G. Hydén som skandinavisk eksponent for denne retning, vil man se, at han – på trods af sine anglo-amerikanske startpositioner – på væsentlige områder opfatter sin fremgangsmåde som marxistisk påvirket (selve politikbegrebet, opfattelsen af økonomiske faktorers betydning).[2])

Den anden hovedretning lægger imperialisme-teori til grund for arbejdet med udviklingsproblematikken – et eksempel kunne være R. Gustavssons Kapitalismens utveckling i Afrika. Essensen i denne forskning bliver, at de afrikanske landes udviklingsproblemer og adfærdsmønster i international politik skyldes de kapitalistiske landes dominans over dem.

Note 1: Der findes enkelte undtagelser. F.ex. G. Balandier: Anthropologie Politique, Presses Universitaires de France 1967.

Note 2: G. Hydén: Politik och samhälle i Afrika, Stockholm 1969, s. 10, s. 11. Som modstykke til denne opfattelse bruges her R. Gustavsson: Kapitalismens utveckling i Afrika, Finland 1971.

Det kan ikke undre, at den sovjetiske forskning er mest beslægtet med den sidste retning; på mange felter står den med identiske begreber og problemer. Men også den første anskuelsesvinkel har med blandt andet sin interesse for politisk aktivisering af befolkningen, for penetrerings- og nationbuilding-problematikken, for social lagdeling betydelige områder 'til fælles' med den sovjetiske forskning.

På tværs af deres væsensforskelle begår de to retninger – ovenfor eksemplificeret ved G. Hydén og R. Gustavsson – efter min opfattelse en fælles fejl i deres manglende opmærksomhed over for den Afrika- og udviklingsforskning, som dyrkes i forskningsmiljøer i Østeuropa, med hovedvægt i Sovjetunionen.

Forskere med imperialisme-teoretisk udgangspunkt kan mest direkte benytte de sovjetiske resultater; men også forskere med den anden indfaldsvej til emnet kan 'hente noget' ved at sætte sig ind i de sovjetiske frembringelser fra de senere år.

Det skal i denne artikel søges påvist, at de russiske undersøgelser er af en sådan kvalitet og kvantitet, at min påstand om deres anvendelighed bliver rimeliggjort. Artiklen hviler på en større undersøgelse, som jeg har fremlagt i RESEARCH REPORT n. 19 'Soviet Research on Africa with special reference to international relations' fra Nordiska Afrikainstitutet og Institut for Udviklingsforskning, 1973.

Hovedtendenser i sovjetisk Afrikaforskning generelt.

Figur 1 illustrerer, hvilke hovedemner den russiske forskning beskæftiger sig med. Figuren hviler på en optælling af samtlige samfundsvidenskabelige artikler om Afrika i det vigtigste videnskabelige tidsskrift inden for dette område Narody Azii i Afriki (Asiens og Afrikas Folk) i perioden 1961 til 1972.[3]) De tre fremhævede 'søjler' udgør de temaer, som vil blive nærmere behandlet nedenfor.

De russiske forskere har lagt størst vægt på at undersøge *forholdet mellem de imperialistiske lande og Afrika.* Størstedelen af disse artikler belyser det enkelte imperialistiske landes aktivitet, f.ex. 'Englands neokolonialisme i Afrika'.[4]) Andre artikler koncentreres om problemer med relevans for alle kapitalistiske lande, bl. a. 'hjælp til u-landene'.

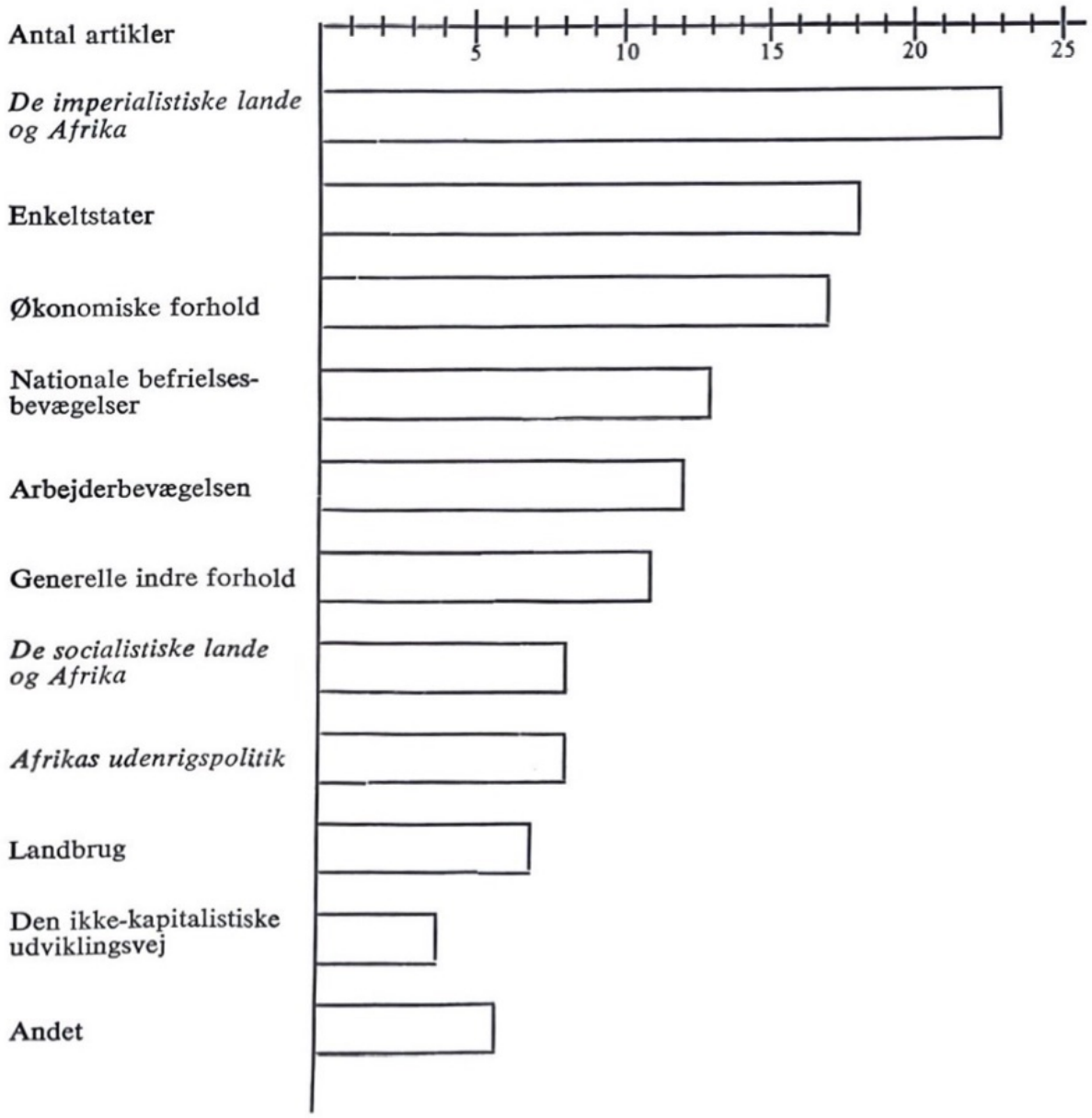
Det næsthyppigste emne er *enkeltstater.* Heri diskuteres forholdene i det enkelte land, set ud fra 'økonomiske' eller 'statskundskabs'-synspunkter. Et eksempel kunne være 'Økonomisk udvikling i Senegal'.[5])

Såvel problemer vedrørende *nationale befrielsesbevægelser* som *arbejderbe-*

Note 3: Translitterationen fra russisk foretages efter det system, som anvendes af Det Kongelige Bibliotek.
Note 4: Narody Azii i Afriki 1963 nr. 6, s. 17.
Note 5: Narody Azii i Afriki 1968 nr. 6, s. 35.

vægelsen behandles ofte. I artiklerne om de nationale befrielsesbevægelser undersøges disses betydning for opnåelse og konsolidering af uafhængigheden i Afrika – også befrielsesbevægelserne i det sydlige Afrika er vigtige i denne sammenhæng. Det påvises i forbindelse med arbejderbevægelsen i Afrika, at antallet af arbejdere er ret lavt, men at de er velorganiserede. Fagforeningsdannelsen følges nøje, og dens potentielle politiske betydning vurderes som stor.[6])

Figur 1. Oversigt over artikler i Narody Azii i Afriki 1961–1972.[7])

Note 6: Narody Azii i Afriki 1970 nr. 6, s. 30.
Note 7: Optællingen omfatter 127 artikler i alt. De tre fremhævede emner vil blive nærmere behandlet.

Artiklerne om *de socialistiske lande og Afrika* gribes i hovedsagen økonomisk an; et typeeksempel kunne være: 'SSSR's udenrigsøkonomiske forbindelser med udviklingslandene.'[8])

Afrikas udenrigspolitik handler om de udenrigspolitiske relationer på det afrikanske kontinent. Enhedsbestræbelser i Afrika og neutralisme er de centrale temaer.

Man kan på sin vis undre sig over, at antallet af tekster om *lande på den ikke-kapitalistiske udviklingsvej* er så beskedent – i sovjetiske oversigter fremhæves emnet altid som yderst væsentligt.[9]) Ved begrebet sigtes der til lande som Algeriet, Tanzania, Ghana under Nkrumah, hvor man via en stærk statssektor har taget de første skridt mod et socialistisk samfund. Begrebet involverer, at sådanne lande – på grund af støtte fra den kommunistiske verden – kan udvikle sig til socialistiske stater uden at skulle igennem en kapitalistisk fase.

Det anførtes ovenfor, at vestlige forskere sjældent benytter sig af de russiske resultater – som kuriosum kan nævnes, at de sovjetiske kolleger udviser et indgående kendskab til andre landes forskning af udviklingsproblemer; også 'den danske historiker O. K. Pedersen' nævnes for sin 'Afrikansk Nationalisme'.[10])

Afrika i de internationale relationer.

Blandt de sovjetiske forskere er der udbredt konsensus om at underopdele forskningsfeltet: Afrika i de internationale relationer på denne måde:

1) Forhold de afrikanske lande indbyrdes.
2) Forholdet mellem Afrika og de imperialistiske lande.
3) Forholdet mellem Afrika og de socialistiske lande.

Under 1) anses især afrikanske enhedsbestræbelser og regionale sammenslutninger for centrale.

I den følgende fremstilling vil jeg benytte mig af en fremgangsmåde, som er udarbejdet ud fra Oran A. Youngs 'A Systemic Approach to International Politics'. (København 1970, Akademisk Forlag.) Inden for de tre nævnte områder gås frem efter proceduren:

A) Hvad formuleres som den afhængige variabel? (det som ønskes forklaret.)

Note 8: Narody Azii i Afriki 1971 nr. 5, s. 3.
Note 9: Africa Institute USSR Academy of Sciences. A Decade of Activities 1959–69. Moskva 1970.
Note 10: Prof. Ole Karup Pedersen: Afrikansk Nationalisme omtales s. 141 hos Ja. Ja. Etinger: Političeskie problemy afrikanskogo edinstva. Moskva 1967.

B) Hvilke uafhængige variable drages frem? (det hvormed man forklarer.) Der arbejdes her med Youngs kategorier: aktør; struktur; proces; kontext.[11])
C) Hvordan kædes forklaringsfaktorerne sammen i forklaringen af den afhængige variabel?

Afhængige variable:

Hvilke fænomener søger de russiske forskere forklaring på? Hvad opstilles som de centrale afhængige variable?

I den første gruppe, der har at gøre med 'forhold de afrikanske lande indbyrdes', formuleres *Afrikas enhed* som den vigtigste afhængige variabel: Hvorfor søger landene i Afrika at forene sig? Og hyppigt også: Hvorfor kommer der udsving i disse enhedsbestræbelser?[12])

Enhedsbegrebet defineres vidt: det omfatter integration i Afrika i snævrere forstand, men også at denne sker med antikolonialistisk og antiimperialistisk sigte. Som indikatorer på det sidste benyttes blandt andet modstand mod regimerne i det sydlige Afrika, støtte til fredsinitiativer i internationale fora, ønsket om fravær af A-våben i Afrika etc.

Relevans for Afrikas forhold til både de kapitalistiske og socialistiske lande har de forfattere, der diskuterer *neutralisme* i Afrika; undertiden også fluktuationer i denne neutralisme. Dette begreb tillægges ligeledes vide rammer: det involverer i Afrika ikke blot, at de afrikanske lande ikke deltager i militære blokke, men samtidig at man arbejder aktivt for afro-asiatisk solidaritet, for styrkelse af national suverænitet, modstand mod imperialisterne.[13])

Forholdet mellem Afrika og de imperialistiske lande udpeges hyppigt som afhængig variabel af de sovjetiske forskere. I denne sammenhæng vil jeg belyse forskningen inden for dette vidtspændende område ved at koncentrere mig om de tekster, der sætter '*forholdet mellem EF og de associerede lande i Afrika*' i fokus.

Dette forhold anskues som en konkret manifestation af kolonialisme og neo-

Note 11: O. A. Young: A Systemic Approach to International Politics, 1970. Aktør (s. 28): »An actor in an international system is a formally organized entity that is composed (at least indirectly) of humans beings and that is not wholly subordinate to any other in the system in effective terms.« Struktur (s. 30): »Structure refers to characteristic relationships among actors in international systems over time.« Proces (s. 31): »Processes encompass both the modes and the forms of interaction among the actors in international systems.« Kontext (s. 33, 34): Kontext udgøres af de ikke-politiske faktorer, der er væsentlige ved forklaring af politiske fænomener, bl. a. videnskab/teknologi, det internationale økonomiske system, geografi og areal m. m.

Note 12. Som eksempel kan nævnes: G. V. Fokeev: Vnešnjaja politika stran Afriki, Moskva 1968.

Note 13: Neutralisme er hovedemnet for blandt andet: O. N. Melikjan: Nejtralizm gosudarstv Afriki, Moskva 1966.

kolonialisme. Associationen er en speciel status, der fastlægger de associerede landes afhængighedsforhold af de vesteuropæiske lande. Neokolonialisme opfattes som en fortsættelse af kolonitidens økonomiske udbytning og politiske kontrol – skellet mellem kolonialisme og neokolonialisme sættes ved de afrikanske staters formelle uafhængighed. De sovjetiske forfattere behandler bindingens art detaljeret: det økonomiske element er især 'det ulige bytte' (det konstant forværrede bytteforhold) og fastholdelsen af Afrika som landbrugs- og råstofleverandør med en monokulturel opbygning af økonomien. Det politiske element er, at Afrika hæmmes eller hindres i at føre en selvstændig inden- og udenrigspolitik.[14])

I den tredje gruppe: *forholdet mellem Afrika og de socialistiske lande* søges der forklaring på to spørgsmål:

a) *Horfor er samarbejdet mellem Afrika og de socialistiske lande vokset?* – og hvorfor kun til et vist punkt?

b) *Hvorfor er der forskel i intensiteten i samarbejdet mellem de socialistiske lande og det enkelte land i Afrika?*[15])

Stigningen i antallet af diplomatiske forbindelser (+ andre officielle og kulturelle forbindelser) tages som udtryk for det stigende politiske samkvem. Det økonomiske samarbejde er ligeledes stærkt udbygget i de senere år: der forefindes handelsaftaler med næsten alle lande i Afrika. De sovjetiske forfattere undersøger og dokumenterer stigningen i hjælpen til Afrika, i høj grad med vægten lagt på industri. Der leveres nøje gennemgange af handelens vækst, de implicerede lande m. m.

Uafhængige variable:

Hvilke faktorer bruger nu de russiske forfattere til deres forklaringer? Hvordan indkredses de uafhængige variable?

Som tidligere nævnt vil jeg strukturere det russiske materiale i de fire kategorier: aktør; struktur; proces; kontext (jvf. note 11).

Aktør:

Samtlige tekster er enige om at benytte 'den enkelte stat' som den væsentligste aktør. Der hersker på dette punkt identitet med megen ikke-sovjetisk forskning, f. ex. som sammenfattet af Singer: ». . . the national state – our primary actor in international relations. This is clearly the traditional focus among Western students . . .«[16])

Note 14: V. Kollontaj & Ja. Etinger: Obščij Rynok i osvobodivšiesja strany, Moskva 1963.

Note 15: Spørgsmålene behandles indgående i A. A. Gromyko (ed): Afrika v meždunarodnych otnošenijach, Moskva 1970.

Note 16: J. D. Singer »The Level of Analysis Problem in International Relations« s. 24 i J. N. Rosenau (ed): International Politics and Foreign Policy, USA 1969.

Så godt som samtlige SSSR-forfattere typologiserer staterne ved kriteriet: indre økonomiske/sociale forhold i

a) Kapitalistiske stater.
b) Socialistiske stater.
c) Nye stater, landene i tredje verden.

Denne konsekvente sondring mellem især a) og b) kan læses som en negation af den forskning, der arbejder på grundlag af en antagelse om, at alle aktører agerer på basis af identiske principper, f. ex. varetagelse af fikserede interesser. Det er determinerende for, hvordan de forskellige aktør-typer handler, hvilke(n) indre gruppe(r) pågældende stat er eksponent for. I de kapitalistiske lande er det monopolistiske kræfter, finansverdenen, som dominerer og er udslagsgivende for den politik, der føres. Men ingen af teksterne 'ophøjer' monopoler eller internationale økonomiske grupperinger til aktører. Deres ønsker ledes i al væsentlighed gennem de enkelte landes regeringer. Mange steder understreges monopolernes *nationale* tilhørsforhold. For begrebet 'inter-imperialistisk rivalisering' (omtales nærmere nedenfor) er det netop kardinalt, at hver kapitalistisk stat varetager *sine* monopolers interesser.

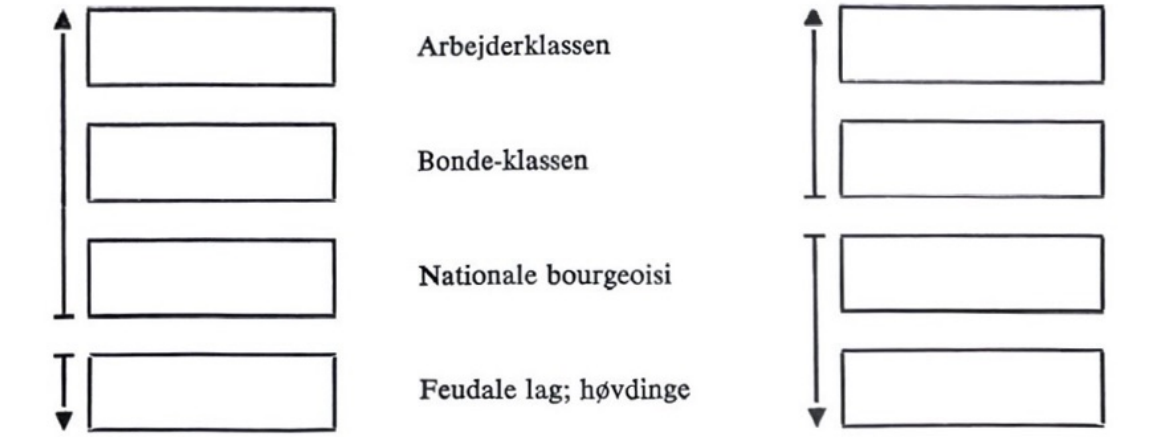
I de nye stater er forholdet mellem indre grupper delvis uafklaret; der pågår et løbende opgør imellem dem. Opmærksomheden henledes på, at egentlige klasser (defineret ved ejendomsret til produktionsmidler) ikk er dannede i Afrika endnu. Nogle tekster dikotomiserer i revolutionære/demokratiske grupper kontra konservative/reaktionære grupper; men de fleste sondrer mere detaljeret mellem arbejdere, bønder, nationalt bourgeoisi, feudale lag.

Arbejderklassen er den vigtigste: lille, men relativt velorganiseret, klart antiimperialistisk. Bondeklassen omfatter den største del af befolkningen; den er også antiimperialistisk, blandt andet ved at reagere imod opkøbsmonopoler og feudale lag. Det nationale bourgeoisi tillægges en tvetydig karakter. I de første faser efter uafhængigheden går de imod imperialisterne og feudale lag, siden må de støtte sig til dem for at varetage deres egeninteresser. De lægger imidlertid mange steder grunden til en stærk statssektor. Sluttelig opereres med feudale lag, høvdinge og religiøse ledere af traditionelt tilsnit.

Det er de to første klasser, som kan lave samfundet om og skabe udvikling. Bondeklassen er dog kun delvis progressiv under de nuværende forhold. Det tvetydige i opfattelsen af det nationale bourgeoisi illustreres i figur 2. I situation 1 drager de tre øverste grupper på samme hammel; det skete under uafhængighedskampen og sker stadig i de lande, hvor den ikke-kapitalistiske udviklingsvej er valgt. Situation 2 er typisk for de lande, hvor nationale bourgeoisier plejer egeninteresser i samarbejde med traditionelle lag og de imperialistiske lande. Men sovjetforfatterne står her overfor et væsentligt uafklaret problem:

under hvilke omstændigheder agerer et nationalt bourgeoisi som i situation 1 (landet slår ind på den ikke-kapitalistiske udviklingsvej), og under hvilke omstændigheder som i situation 2.[17])

Figur 2

Struktur:

Der identificeres forskellige strukturer. De vigtigste er

a) strukturen i det internationale politiske system som sådan.

b) den imperialistiske struktur mellem de kapitalistiske lande og Afrika.

Verdensarenaen er præget af den antagonistiske relation mellem de kapitalistiske stater og de socialistiske. Det er på baggrund af denne struktur, at landene i Afrika må træffe deres valg af udenrigspolitik. Især i teksterne om forholdet mellem SSSR og Afrika kommer det tydeligt frem, at polariteten i denne struktur opfattes som en konstant i hele efterkrigstiden. Nok erstatter man i midten af 1960'erne termen 'den socialistiske lejr' med 'den socialistiske verden', men om en opløsning eller afsvækkelse af den bipolære struktur er der ingen steder tale. Formentlig som en konsekvens heraf sættes energien ind på at påvise, at Afrika MÅ vælge den ene eller den anden side i dette opgør – der er ingen bestræbelser på at efterforske, om der kunne være flere valgmuligheder for de afrikanske lande.

Men i tiden efter den anden verdenskrig er der sket et skift i strukturen i det internationale politiske system i den forstand, at de socialistiske lande be-

Note 17: En bog, der alene behandler dette spørgsmål, konkluderer (V. G. Solodovnikov: Antiimperialističeskaja Revolucija v Afrike, Moskva 1967): »Spørgsmålet om hvorfor – under identiske eller i hvert fald ensartede udgangsforhold – ét udviklingsland vælger den kapitalistiske udviklingsvej, og et andet den socialistiske: det er et af de kardinalspørgsmål, der står over for vor tids videnskab.« s. 312.

skrives som styrkede i forhold til de kapitalistiske; det er særlig af denne grund, at de afrikanske stater menes at have større manøvrefrihed til at udstikke en kurs, karakteriseret ved enhed og neutralisme. Generelt kan man måske i denne forbindelse sidde med en følelse af, at SSSRs rolle understreges for stærkt (i forbindelse med koloniernes selvstændighed nævnes kun sjældent den mulighed, at USA kan have modarbejdet de tidligere metropoler) – på den anden side forekommer denne accentuering af de socialistiske landes betydning mig at være et interessant korrektiv til de ikke helt få fremstillinger af denne problematik, hvor SSSRs rolle f. ex. i forbindelse med koloniernes uafhængighed kun nævnes en passant.[18])

Den imperialistiske struktur opdeles i den koloniale og den neokoloniale. Skiftet indtræder ved koloniernes selvstændighed. Det essentielle er de imperialistiske staters dominans over de afrikanske samfund: først ved direkte militær og administrativ tilstedeværelse, efter uafhængigheden især ved økonomiske midler. Det er imidlertid yderst centralt for forståelsen af de sovjetiske forfattere, at der trods alt er tale om en generel svækkelse af den imperialistiske struktur ved uafhængigheden, således at Afrika i dag sidder inde med en *reel* mulighed for – inden for visse grænser – at træffe udenrigspolitiske afgørelser som suveræne stater.

Det europæiske samarbejde i EF anskues i visse tekster som en institutionaliseret struktur. Specielt møntet på denne struktur bruges hyppigt 'tvillingebegreberne': *kollektiv kolonialisme og inter-imperialistisk rivalisering*. På den ene side er strukturen EF karakteriseret ved, at man optræder i fællesskab over for Afrikas associerede, på den anden side foregår der sideløbende hermed et hæftigt opgør samarbejdsparterne imellem om, hvem af europæerne der skal have mest ud af dominansen i Afrika.

Det forekommer mig interessant at se de to fænomener behandlet på denne måde. Mange andre politologiske fremstillinger tager deres udgangspunkt i enten en samarbejdsopfattelse eller en konfliktproblemstilling. Det synes givtigt at anvende dem som to sider af samme sag.

Proces:

Teksterne identificerer forskelligartede processer – her skal peges på de mest generelle. Centralt placeret er den interaktionsform, hvor der overføres *hjælp* til udviklingslandene. Motiverne bag og konsekvenserne af at modtage hjælp er væsensforskellige, om den kommer fra den ene eller den anden type aktør. Hjælpen fra de socialistiske lande – den være af økonomisk, teknisk, uddannelsesmæssig, diplomatisk art – ydes uegennyttigt (beskorystnyj); samtlige forfattere forlener den socialistiske hjælp med dette prædikat. Den bidrager til at gøre det muligt for Afrika selv at vælge udviklingsvej.

Note 18: F.ex. Oliver & Fage: A Short History of Africa, Penguin 1970.

Man kan måske undre sig over, at der ikke ofres større opmærksomhed på, hvordan den socialistiske hjælp – under bibeholdelse af antagelsen om, at den ikke ydes for selv at opnå indflydelse – tænkes at påvirke den ovenfor omtalte interne magtkamp mellem grupperne i det enkelte afrikanske land (omtalt under aktør).

De imperialistiske hjælpe-overførsler er et middel til fortsat dominans; ordet omgærdes følgelig normalt med anførselstegn i denne forbindelse. Et væsentligt karakteristikon er, at den aldrig antager et omfang, så økonomisk udvikling virkelig kan komme igang. Denne hjælp ledsages ofte at 'kabale-agtige' aftaler: modtageren pånødes et spind af aftaler, der binder ham.

I mange artikler påpeges de *militære* processer, der foregår mellem især de tidligere metropoler og Afrika; baseaftaler og lignende muliggør militærintervention fra de tidligere koloniherrers side.

Overførsel af ideologiske værdier og holdninger, f. ex. antikommunisme udgør ligeledes en vigtig proces.

Kontext:

Den uafhængige variabel kontext sigter efter Youngs opfattelse på et ganske spredt felt af faktorer: videnskab/teknologi/økonomi/geografi/socio-kulturelle forhold/historie. Blandt disse prioriterer sovjetforskerne entydigt økonomi højest – men de øvrige udelades ikke.

De økonomiske bånd udgør et essentielt træk ved fænomenet neokolonialisme. De imperialistiske lande dræner tredje verden økonomisk via udbytte- og profithjemtagning. Der ofres betydelig opmærksomhed på 'det ulige bytte', 'det ikke-ækvivalerende bytte', hvorved tænkes på det stadigt forringede byttefor-hold for de afrikanske lande. De kapitalistiske lande stræber bevidst efter at fastholde landene i Afrika som appendix til deres egne økonomier i form af råstof- og landbrugsvare-leverandører. Diametralt modsat opfattes det handelsmæssige samkvem mellem de socialistiske stater og Afrika. Det er til gensidig, ligelig fordel, og Afrika modtager de produkter (ex. maskinudstyr), som det har brug for. Samtidig hermed opnår Afrika herigennem manøvrefrihed vis-a-vis de kapitalistiske lande.

Det økonomiske element i kategorien kontext anskues også ud fra en delvis anden vinkel: at bryde den økonomiske underudviklings 'onde cirkel' udpeges som det centraleste mål for Afrikas udenrigspolitik. De sovjetiske forskere diskuterer indgående de enkelte komponenter i underudviklingssyndromet: få uddannede, manglende industri, primitivt landbrug, for små hjemmemarkeder, for ringe kapitalakkumulation, for høj fødselsrate etc. Overvindelsen af disse forhold opfattes som en 'objektiv nødvendighed', og den indgår med meget stor vægt i de sovjetiske forklaringer.

Andre aspekter af kontext: etniske, sproglige og religiøse modsætninger, di-

vergerende historiske forudsætninger inddrages i et vist omfang i de senere år – de udnævnes dog ingen steder til kardinalpunkter.

Forklaring:

Hvordan kæder de sovjetiske afrikanister disse uafhængige variable (aktør, struktur, proces, kontext) sammen til forklaring af de spørgsmål, som de stiller sig?

Ved forklaringen af *enhedsbestræbelserne i Afrika* benyttes på det generelle plan en forklaringstype, som kan kaldes 'den teleologiske' (jvf. nedenfor): Hvis Afrika vil overvinde de faktorer, der indgår i underudviklingssyndromet, så MÅ man føre enhedspolitik med antiimperialistisk sigte. De russiske forfattere anvender dette som forklaring på konkrete foreteelser såsom dannelsen af OAU, Casablancagruppen etc.

Udsving i enhedspolitik forklares især ved, at de kapitalistiske stater på en lang række felter modarbejder de afrikanske enhedsbestræbelser, mens de socialistiske lande søger at bakke dem op.

Her spiller også de interne forhold en stor rolle: hvor demokratiske/revolutionære regeringer (støttet af bønder og arbejdere) sidder ved roret og internt har valgt den ikke-kapitalistiske udviklingsvej tilstræbes en konsekvent enhedspolitik; modsat hvor konservative regeringer har magten.

I de forklaringer, der sigter på *neutralismen i Afrika,* indkredses på linje hermed en række faktorer, hvorved imperialisterne hæmmer de afrikanske staters mulighed for at føre en neutral politik. I disse forklaringer betones den bipolære struktur i det internationale politiske system stærkt; de socialistiske lande 'opfanger' imperialisternes opmærksomhed og kræfter, og derved får Afrika mulighed for at vælge at føre neutral udenrigspolitik.

Der gør sig visse divergenser gældende ved forklaringen af, hvorfor der kommer *udsving i enhedspolitikken, i neutralismen.* Forskellen illustreres ved figur 3. I den ene dimension skelnes mellem de to alternative udviklingsveje: den ikke-kapitalistiske udviklingsvej og den kapitalistiske. I den anden dimension sondres mellem enhedspolitik/neutralisme kontra ikke-enhedspolitik/ikke-neutralisme.

Nogle forfattere vil hævde, at når en aktør internt har valgt den ikke-kapitalistiske udviklingsvej, så føres som automatisk følge heraf enhedspolitik og neutralisme – følgelig bliver kun rude 1 og rude 4 relevante hos dem.[19]) Andre forfattere opfatter dette forhold som en korrelation, som man hyppigt, men ikke altid møder. De inddrager forskellige andre faktorer: vanskeligheden ved national konsolidering, etniske og lingvistiske forskelligheder, subjektive træk ved de enkelte staters ledere. Derved får rude 2 og rude 3 aktualitet i visse situationer hos dem.[20])

Note 19: Som et tydeligt eksempel kan anføres: V. Fokeev, jvf. note 12.
Note 20: Ja. Ja. Etinger: Političeskie Problemy Afrikanskogo Edinstva, Moskva 1967.

Figur 3

	Ikke-kap. udviklingsvej	Kapitalistiske udviklingsvej
Enhedspolitik/ neutralisme	1	2
Ikke-enhedspolitik/ ikke-neutralisme	3	4

I tekster om *forholdet mellem EF og de associerede lande i Afrika* placeres de kapitalistiske landes uafviselige behov for råstof- og agrarvareleverandører i centrum. Den nærmere udformning af dette forhold indkredses ved begreberne: 'Kollektiv kolonialisme' og 'inter-imperialistisk rivalisering' – samarbejde mellem de europæiske EF-lande om at fastholde Afrika i en underordnet position følges ad med en indbyrdes konflikt i EF om, hvem af europæerne der skal have mest ud af denne dominans.

Stigningen i samarbejdet mellem de socialistiske lande og Afrika tilskrives i høj grad, at der her udgås fra væsensforskellige andre mål og motiver end i forbindelse med imperialisterne. Ligestilling mellem parterne, gensidige fordele, ikke-indblanding i indre forhold m. fl. fremdrages af alle forfattere i denne gruppe; Afrika forstår dette og søger følgelig at udvide samarbejdet mest muligt. Man kan spørge, om det er hensigtsmæssigt at koncentre hele forskningen og forklaringsgangen omkring de socialistiske landes ideelle motiver og principper. Det noteres, at samarbejdet er til 'gensidig fordel', men al opmærksomhed samles om Afrikas fordel. Mon ikke man kunne (også inden for teoriens rammer) pege på mere væsentlige årsager til samarbejdets udvikling ved at fokusere på de socialistiske landes fordel i denne gensidighed?[21])

Generelt om forklaring:

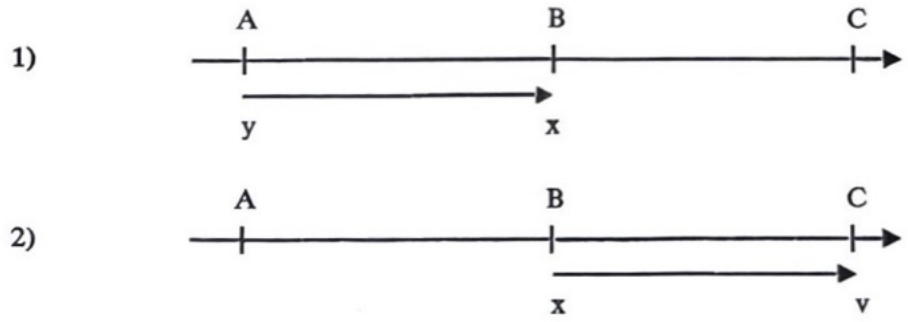
Ser man på de enkelte forklaringers forløb vil man bemærke, at der i næsten alle indgår faktorer fra samtlige fire uafhængige variable. De fleste steder tillægges det økonomiske element stor betydning; men man kan ikke tale om mono-kausalitet hos de sovjetiske forskere – såvel aktør, som struktur, proces og kontext faktorer benyttes.

Note 21: Man ser et forsigtigt tilløb til det hos A. P. Krotov: Vžaimootnošenija Afrikanskich i Socialističeskich Stran, s. 108–120 i A. A. Gromyko (ed): Afrika v meždunarodnych otnošenijach, Moskva 1970.

Der benyttes af mange af SSSRforskerne to forklaringstyper, som er søgt fremstillet på de to tidslinjer i figur 4.

1) en 'normal' årsagsforklaring.
2) en teleologisk forklaring.

Figur 4

ad 1) I tidspunkt A foregår begivenheden y, derfor indtræder fænomenet x i det efterfølgende tidspunkt B. Det kunne f. ex. være: i tidspunkt A udøver imperialisterne pres over for et afrikansk land, derfor svækker dette land sin enhedspolitik i tidspunkt B.
ad 2) De objektive forhold ('den objektive nødvendighed') optræder som måludpegning. En handling x foretages i tidspunkt B for at et nærmere bestemt mål v kan realiseres i tidspunkt C. Eksemplificering: For at underudviklingen (faktorerne i underudviklingssyndromet) skal være overvundet i det fremtidige tidspunkt C, fører Afrikas lande enhedspolitik nu i tidspunkt B. Denne forklaringstype kan eksempelvis benævnes 'den teleologiske'.[22])

Afslutning:

Denne gennemgang af den sovjetiske udviklingsforskning kunne udbygges på flere områder: den russiske metodologi kunne sættes i fokus;[23]) man kunne lægge vægten på den sovjetiske litteratur, der specifikt anlægger 'statskundskabs-' eller 'økonomiske' synspunkter;[24]) en egentlig komparation mellem sovjetisk udviklingsforskning og tilsvarende forskning fra andre lande kunne anstilles.

Kan interesserede i udviklingsspørgsmål positivt forøge deres viden ved at

Note 22: Forklaring 2) forekommer mig at have affinitet med de forklaringer, som »funktionalister« som blandt andre Almond & Powell: Comparative Politics: a developmental approach, USA 1966, sidste kapitel, benytter.
Note 23: V. G. Solodovnikov: Neokolonializm – teorija i praktika, Moskva 1970.
Note 24: V. B. Jordanskij: Tupiki i perspektivy Tropičeskoj Afriki, Moskva 1970.

indoptage de sovjetiske resultater? – Med de anførte begrænsninger er jeg af den mening, at spørgsmålet må besvares bekræftende: ens viden kan på adskillige punkter suppleres og udbygges ved at indbefatte de resultater, som den sovjetiske udviklingsforskning har lagt frem. Jeg finder, at man får facetteret og nuanceret sit udviklingsbillede ved at betragte udviklingsproblematikken gennem de sovjetiske prismer. I denne artikel, hvor hovedvægten er blevet lagt på Afrika i de internationale relationer, har svaret især gyldighed for den sovjetiske forskning vedrørende enhed og neutralisme i Afrika og forholdet mellem de imperialistiske lande og Afrika; hvad angår relationen mellem de socialistiske lande og Afrika forekommer resultaterne mig på sine steder stereotype og mangelfulde.

Sammenfattende kan man sige, at den sovjetiske forskning på udmærket vis kan tjene som supplement og modstykke til den viden, man har om emnet fra andre forskningsmiljøer. »Now a scholar is increasingly liable to impoverish his own work by failing to take Soviet findings into account«[25]) gælder efter min opfattelse også for Afrika- og udviklingsforskning.

Note 25: World Politics c. 387, vol 20 1967/68. Fra en diskussion af faget histories muligheder for at drage nytte af sovjetisk historieforskning.